

POWOŁANIE RZECZNIKA PRAW OSÓB ŚWIECKICH W KOŚCIELE

Raport przygotowany przez
Grupę Relacje Duchowni – Świeccy
w ramach prac Kongresu
Katoliczek i Katolików

Kongres
Katoliczek
i Katolików

SPIS TREŚCI

4	Wstęp
5	Geneza raportu
6	Cele powołania Rzecznika
7	Środki realizacji celów
8	Argumenty „za” i „przeciw”
9	A jakie korzyści powołanie Rzecznika przyniesie hierarchii?
10	Inspiracje dokumentami Kościoła
14	Wspólna droga przed nami

WSTĘP

Kościół nie jest celem samym w sobie. Kościół ma prowadzić ludzi do zbawienia i tym samym przyczyniać się do tego, by życie człowieka na ziemi było „bardziej ludzkie”¹.

Obecne problemy Kościoła Katolickiego przypominają jego kryzysy z przeszłości.

Tak wtedy, jak i dziś, skandale, które początkowo wydawały się zjawiskami marginalnymi, okazały się alarmującym symptomem ciężkiej choroby całego systemu Kościoła, wymagającego głębokiej reformy. Papież Franciszek uznał, że „kryzys nadużyć” miał głębsze przyczyny niż porażka wielu jednostek. Był to i jest kryzys systemowy – „wynik systemu obejmującego określoną strukturę relacji w Kościele, styl przywództwa oraz sprawowania władzy i autorytetu”².

Instytucje kościelne powinny być podporządkowane misji powierzonej wspólnocie przez Chrystusa. Niestety system i sposób sprawowania władzy w Kościele są obecnie tak ukształtowane, że nierzadko stają się samowolą niemającą względu na dobro i podmiotowość innych ludzi. Wobec takiej władzy osoby świeckie są bezradne, co prowadzi do wielu nadużyć, często dramatycznych w skutkach. W żaden sposób nie podważamy władzy sprawowania sakramentów, jaka wypływa ze święceń, jednak ogromne dysproporcje w prawach i różnica faktycznego statusu pomiędzy duchowieństwem a wiernymi świeckimi każą nam wyjść z inicjatywą powołania umocowanej w strukturze Kościoła instytucji, która będzie stała na straży praw katoliczek i katolików, przeciwstawiając się patologiom władzy w Kościele.

1 Ks. Józef Tischner, fragment wystąpienia wygłoszonego podczas konferencji „Przyszłość Kościoła w Polsce” zorganizowanej w 1996 roku z okazji 50-lecia miesięcznika „Znak”.

2 Ks. Tomáš Halík, fragment wykładu wygłoszonego 19 listopada 2022 roku w Wyższym Seminarium Duchownym w Łodzi w ramach cyklu „Wykładów Mistrzów”.

GENEZA RAPORTU

Do rozważenia idei powołania Rzecznika Praw Osób Świeckich w Kościele skłoniły nas doświadczenia bolesnych konfliktów pomiędzy laikatem a duchowieństwem. Przy braku sposobu procedowania spraw spornych uznawanego za oczywisty, dostępny, szybki, uczciwy i skuteczny konflikty te nierzadko były rozwiązywane bez poszanowania godności i praw osób świeckich lub nie były rozwiązywane w ogóle, a eskalowały. Osoby świeckie doświadczały bezradności wobec braku jakiegokolwiek wpływu na dotyczące je sytuacje. Często nie mogły uzyskać potrzebnych informacji na temat zakresu swoich praw i obowiązków, a także praw i obowiązków duchownych na różnych stopniach hierarchii oraz zasad funkcjonowania instytucji kościelnych. Skutkiem takiego stanu rzeczy jest ucieczka wielu wiernych w bierność nierzadko kończącą się utratą poczucia odpowiedzialności za sprawy Kościoła, a nawet odejściem z jego wspólnoty.

Mając na uwadze dobro całego Kościoła, obejmującego zarówno osoby duchowne, jak i świeckie, za celowe uważamy odnajdywanie nowych sposobów łagodzenia konfliktów i ich rozwiązywania. **Dlatego proponujemy powołanie Rzecznika Praw Osób Świeckich.**

Rzecznik mógłby rozeznawać sprawy konfliktowe oraz poszukiwać ich skutecznych i ewangelicznych rozwiązań. Mógłby nie tylko spełniać rolę mediatora, ale też edukować, a także monitorować stan przestrzegania praw osób świeckich w Kościele.

W Grupie Relacje Duchowni–Świeccy, działającej w ramach Kongresu Katoliczek i Katolików, skonsultowaliśmy nasz pomysł z osobami reprezentującymi różne środowiska w Kościele i z ekspertami w dziedzinie ochrony praw. W niniejszym raporcie zawarliśmy wyniki tych konsultacji, a także własne refleksje na temat powołania Rzecznika. Konsultacje pozwoliły nam rozważyć argumenty „za” i „przeciw”, a także zebrać dobre i złe doświadczenia dotyczące rozwiązywania konfliktów w różnych obszarach. Wspólnie z naszymi gośćmi rozważaliśmy też możliwe sposoby funkcjonowania Rzecznika i zastanawialiśmy się nad formami wsparcia, którego powinien on udzielać.

CELE POWOŁANIA RZECZNIKA

Głównym celem powołania Rzecznika jest poprawa relacji pomiędzy świeckimi a duchownymi poprzez realizację celów szczegółowych:

- przeciwdziałanie naruszaniu praw katolików i katoliczek w Kościele,
- upodmiotowienie osób świeckich, przeciwdziałanie klerykalizmowi i ograniczanie dysproporcji władzy w Kościele,
- pomoc w konstruktywnym rozwiązywaniu konfliktów w Kościele,
- wsparcie słabszego i poszkodowanego w sporach z instytucjami Kościoła i ich przedstawicielami,
- walkę z przyzwoleniem dla różnych form przemocy,
- upowszechnianie wiedzy o prawach i obowiązkach osób w Kościele,
- zwiększanie zaangażowania osób świeckich na szczeblu parafialnym i diecezjalnym,
- propagowanie kultury dialogu i wzajemnego szacunku.

Dzięki temu Kościół będzie bardziej ewangeliczną wspólnotą, a to pomoże mu lepiej spełniać jego misję.

[...] Porządek zatem społeczny i jego rozwój winien być nastawiony nieustannie na dobro osób, ponieważ od ich porządku winien być uzależniony porządek rzeczy, a nie na odwrót. [...] Żeby tego dokonać trzeba wprowadzić odnowę w sposobie myślenia i szeroko zakrojone przemiany życia społecznego. Duch Boży, który przedziwną opatrnością kieruje biegiem czasu i odnawia oblicze ziemi, pomaga tej ewolucji. Zaczyn zaś ewangeliczny wzbudzał i wzbudza w sercu człowieka nieodparte żądanie godności.

Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym*, *Gadium et spes*, p. 26

ŚRODKI REALIZACJI CELÓW

- 1 Inicjowanie/prowadzenie mediacji jako dobrej praktyki rozwiązywania konfliktów w Kościele.
- 2 Profesjonalna pomoc we wnoszeniu spraw do sądów biskupich i/lub państwowych i prowadzeniu ich.
- 3 Pomoc osobom skrzywdzonym w Kościele w uzyskaniu różnych form wsparcia (psychologicznego, prawnego, materialnego).
- 4 Edukowanie w zakresie praw i obowiązków katolików i katoliczek w Kościele poprzez prowadzenie serwisu internetowego, przygotowywanie publikacji oraz inne działania w tym obszarze.
- 5 Monitorowanie przestrzegania praw osób świeckich w Kościele i upublicznianie wiarygodnych informacji na ten temat.
- 6 Rekomendowanie dobrych praktyk i ewentualnych zmian w sposobach działania instytucji Kościoła.
- 7 Prowadzenie rzeczowego dialogu z władzami Kościoła na różnych szczeblach, z innymi rzecznikami praw w Polsce i za granicą oraz z organizacjami społecznymi i zawodowymi.
- 8 Tworzenie sprzyjających warunków do owocnego dialogu pomiędzy świeckimi a duchownymi poprzez np. organizację konferencji, paneli dyskusyjnych, spotkań tematycznych i konsultacji.
- 9 Wspieranie świeckich w podejmowaniu i realizacji inicjatyw w Kościele.

[...] Wciąż nowe, żmudne poszukiwanie słusznego ładu rzeczy ludzkich jest zadaniem każdego pokolenia; nigdy nie jest zadaniem skończonym. Każde pokolenie powinno wносить wkład w ustalenie przekonującego ładu wolności i dobra, który byłby pomocny dla przyszłego pokolenia jako wskazówka, jak właściwie korzystać z wolności ludzkiej [...].

Benedykt XVI, Encyklika *Spe salvi*, p. 25

ARGUMENTY „ZA” I „PRZECIW”

Rzecznik, rozumiejąc potrzeby ludzi Kościoła z różnych gremiów i środowisk, mógłby przyjąć rolę osoby aktywnie wspierającej poszkodowanych, tłumaczącej wzajemne prawa i obowiązki wynikające z jurysdykcji kościelnej i państwowej oraz mediatora ułatwiającego dialog. Rzecznik przypominałby również o podmiotowości świeckich w Kościele i o roli, jaką mają oni do spełnienia w jego misji.

Podczas spotkań z reprezentantami różnych środowisk podawane były również argumenty przeciwko powołaniu Rzecznika Praw Osób Świeckich w Kościele. Usłyszeliśmy m.in., że powołanie Rzecznika oznaczałoby kompromitację Kościoła jako wspólnoty podobnej do rodziny, w której konflikty powinny być rozwiązywane bez ingerencji specjalnych instytucji. Jednak zgadzamy się z głosem, że podobnie jak rodzina może potrzebować instytucjonalnego wsparcia w rozwiązywaniu swoich problemów, tak nie ma nic kompromitującego w zwróceniu się do Rzecznika o pomoc w sytuacji konfliktowej w Kościele.

Osobną grupę argumentów przeciwko powołaniu Rzecznika stanowią te, które mają dowiedzieć niemożności powołania takiej funkcji. Zwraca się uwagę na brak bezpośredniego umocowania jej w obecnym prawie kanonicznym i na obawę hierarchów przed poddaniem ich działań ocenie. My jednak wierzymy w możliwość pozytywnej zmiany mentalności osób duchownych i świeckich w Kościele oraz taką ewolucję prawa kanonicznego, która sprawi, że instytucje kościelne będą w większym stopniu spełniały standardy, których oczekują od nich świadomi swoich praw wierni, standardy wskazywane w czasie konsultacji synodalnych. Choć wydaje się, że najlepszym wariantem byłoby powołanie Rzecznika we współpracy organizacji świeckich z Episkopatem, istnieje także możliwość stworzenia takiej funkcji w sposób niezależny od hierarchii.

Spotkaliśmy się z argumentem, że część kompetencji proponowanego przez nas Rzecznika mogą przejąć już działające parafialne rady duszpasterskie. Jednak nasze doświadczenie pokazuje, że z uwagi na ich całkowitą zależność od proboszczów takie rozwiązanie nie jest wystarczające.

A JAKIE KORZYŚCI POWOŁANIE RZECZNIKA PRZYNIESIE HIERARCHII?

Struktury kościelne narażone są na silne uderzenia medialne i utratę zaufania, zwłaszcza w wyniku braku, spóźnionej lub niewłaściwej reakcji na zdarzenia naganne. Stworzenie oficjalnej drogi „obsługi sporów”, danie osobom świeckim większej sprawczości w dochodzeniu własnych praw i wzrost skuteczności komunikacji pomiędzy różnymi stanami Kościoła pozwolą zapobiec kryzysom wynikającym z eskalacji konfliktów. Przede wszystkim jednak Rzecznik pomoże osobom duchownym w prowadzeniu lepszego duszpasterstwa. Dzięki niemu zyskają oni szansę, by lepiej zrozumieć świeckich z ich potrzebami, problemami i wątpliwościami. Z drugiej strony duchowni będą mogli łatwiej dotrzeć do wiernych ze swoim punktem widzenia i wyjaśnieniami przyczyn podejmowanych decyzji. To z kolei może zaowocować większym zaangażowaniem świeckich w działania na rzecz parafii i innych wspólnot.

Funkcja Rzecznika ma więc duży potencjał budowania jedności w Kościele.

Tak, Rzecznik jest Kościołowi potrzebny!

[...] nadzieja w sensie chrześcijańskim jest też zawsze nadzieją dla innych. I jest to nadzieja czynna, w której walczymy, aby rzeczy nie zmierzały ku „perwersyjnemu końcowi”. Jest ona czynna również w tym sensie, że utrzymujemy świat otwarty na Boga.

Benedykt XVI, Encyklika *Spe salvi*, p. 34

INSPIRACJE DOKUMENTAMI KOŚCIOŁA

Na potrzebę rozwijania dialogu i współpracy pomiędzy duchowieństwem a laikatem oraz takich przemian w Kościele, które upodmiotowiłyby osoby świeckie i zapewniły im wsparcie w realizacji powołania we wspólnocie, wskazują już dokumenty Soboru Watykańskiego II³. Św. Jan Paweł II kontynuował nauczanie ostatniego soboru, przypominając w adhortacji apostolskiej *Christifideles laici*:

Biskupi, proboszczowie i pozostali kapłani obu grup (diecezjalni i zakonni) niech mają przed oczyma, że prawo i obowiązek pełnienia apostołstwa są wspólne wszystkim wiernym, czy to duchownym, czy świeckim, oraz że w **budowaniu Kościoła także świeccy mają swój udział** [...] ⁴. Dlatego niech **po bratersku współpracują w Kościele i dla Kościoła ze świeckimi** [...] ⁵.

Papież Franciszek również wielokrotnie wypowiadał się o konieczności autentycznego wysłuchania w Kościele świeckich, zwłaszcza tych, którzy czują się pokrzywdzeni przez hierarchię. Np. w adhortacji apostolskiej *Evangelii gaudium* napisał:

Powinnością biskupa jest sprzyjanie dynamicznej, otwartej i misyjnej komunii, jego obowiązkiem jest pomoc w osiągnięciu dojrzałości wiernych poprzez różne formy uczestnictwa w życiu Kościoła zaproponowane w Kodeksie Prawa Kanonicznego [...] oraz **inne formy dialogu pasterskiego, z pragnieniem słuchania wszystkich, a nie tylko niektórych**, zawsze gotowych prawić mu komplementy ⁶.

3 Por. np. dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*, p. 26: „W diecezjach, o ile to możliwe, niech istnieją rady, które będą wspierać działalność apostołską Kościoła czy to na polu ewangelizacji i uświęcania, czy to na terenie charytatywnym i społecznym oraz w innych **działaniach przy zgodnej współpracy kapłanów i zakonników ze świeckimi**” [wyróżnienia autorów raportu].

4 Wszystkie wyróżnienia autorów raportu.

5 Jan Paweł II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici*, 30.12.1988, p. 25.

6 Franciszek, Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium*, 24.11.2013, p. 31.

O tym, że wspieranie dialogu i upodmiotowienie świeckich w Kościele wymaga zmian w strukturze instytucji, a prawdopodobnie także w prawie kanonicznym, otwarcie mówią dokumenty sporządzone na potrzeby trwającego Synodu o synodalności. W dossier końcowym Europejskiego Zgromadzenia Kontynentalnego w Pradze czytamy:

82. [...] potrzebna jest głęboka zmiana: „Należy zbudować synodalny model instytucjonalny dla sprawowania władzy i autorytetu w Kościele, ze strukturami i organami, które odzwierciedlają ducha synodalności [...], a **nie pełnią jedynie funkcje konsultacyjne** [...]”.

83. Zmiana ta musi znaleźć odzwierciedlenie w konkretnych decyzjach, co do których Kościół jest wezwany po to, by je rozeznąć. „Odwaga i mądrość Ducha Świętego będą niezbędne, aby zrewidować i zainspirować wszelkie konieczne zmiany doktrynalne, **strukturalne, kanoniczne** i duszpasterskie, nie niszcząc komunii i nie tracąc z oczu osoby i nauczania Jezusa Chrystusa [...]”.

84. Władza musi być wykorzystywana w zarządzaniu bardziej braterskim i opartym na uczestnictwie: „Aby doświadczyć lepszego zarządzania w Kościele, wielu wzywa do ponownego przemyślenia zarządzania bardziej opartego na uczestnictwie, które daje miejsce na słuchanie i rozeznanie, pojmując władzę jako akt miłości i służby [...]”, ale wskazuje się także na „napięcie między władzą a posługą [...]”. Następnie pojawiają się pewne wymagania specyficzne dla społeczeństw europejskich: „**Aby być rzetelnym i wiarygodnym partnerem na arenie publicznej i w kontaktach z ludźmi, Kościół europejski musi spełniać standardy funkcjonowania i zarządzania nabyte w społeczeństwie. Stąd potrzeba przejrzystości, odpowiedzialności i przewodzenia opartego na uczestnictwie** [...]”⁷.

Idea ustanowienia Rzecznika Praw Osób Świeckich w Kościele stanowi konkretną odpowiedź na pytanie zadane w tytule arkusza roboczego

B 3. 3, przygotowanego na użytek tegorocznego Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów w Rzymie: *Jakie struktury można rozwinąć, aby umocnić misyjny Kościół synodalny?*⁸ W materiale do refleksji zawartym w tym arkuszu czytamy:

Nie umniejszając znaczenia odnowy relacji wewnątrz Ludu Bożego, interwencja w struktury jest niezbędna do utrwalenia zmian w czasie. W szczególności:

a) współodpowiedzialność za misję wynikającą z chrztu, aby nie pozostała jedynie na papierze lub pozostawiona dobrej woli jednostek, musi przybrać konkretną postać w zorganizowanych formach. Potrzebne są zatem odpowiednie ramy instytucjonalne, a także przestrzenie, w których rozeznavanie wspólnotowe może być regularnie praktykowane [...];

b) wymaga to, aby struktury i instytucje funkcjonowały zgodnie z odpowiednimi procedurami: przejrzystymi, ukierunkowanymi na misję, otwartymi na zaangażowanie, zdolnymi do uczynienia miejsca dla kobiet, młodzieży, mniejszości, ubogich i zmarginalizowanych [...];

c) zapotrzebowanie na reformę struktur i instytucji oraz mechanizmów funkcjonowania w sensie przejrzystości jest szczególnie silne w kontekstach najbardziej naznaczonych kryzysem nadużyć (seksualnych, ekonomicznych, duchowych, psychologicznych, instytucjonalnych, sumienia, władzy, jurysdykcji);

d) [...] Droga nawrócenia i reformy, wsłuchiwanie się w głos Ducha, wymaga struktur i instytucji zdolnych do jej wspomagania i wspierania. Zgromadzenia kontynentalne zdecydowanie wyrażają przekonanie, że same struktury nie wystarczą, ale potrzebna jest również zmiana mentalności [...];

e) ponadto wydaje się stosowne podjęcie interwencji również w prawie kanonicznym, przywracając równowagę między zasadą

władzy, mocno potwierdzoną w obecnym prawodawstwie, a zasadą uczestnictwa; wzmocnienie synodalnej orientacji już istniejących instytucji; tworzenie nowych instytucji tam, gdzie wydaje się to konieczne dla potrzeb życia wspólnoty; **nadzorowanie skutecznego stosowania prawodawstwa**⁹.

Arkusz proponuje również do modlitwy i refleksji bardziej szczegółowe pytania, które mogą zachęcić do rozważenia powołania Rzecznika Praw Osób Świeckich w Kościele i wprowadzenia zmian w prawie kanonicznym niezbędnych do właściwego funkcjonowania nowej instytucji:

1) W jaki sposób należy zmienić struktury kanoniczne i procedury duszpasterskie, aby wspierać współodpowiedzialność i przejrzystość? Czy istniejące struktury są wystarczające, aby zagwarantować zaangażowanie, czy też potrzebujemy nowych?

2) W jaki sposób prawo kanoniczne może przyczynić się do odnowy struktur i instytucji? Jakie zmiany wydają się konieczne lub właściwe?

[...]

7) [...] Czy odpowiedzialność za zajmowanie się przypadkami nadużyć jest indywidualna czy systemowa? W jaki sposób podejście synodalne może przyczynić się do stworzenia kultury zapobiegania nadużyciom wszelkiego rodzaju?

8) Czego możemy się nauczyć ze sposobu, w jaki instytucje publiczne oraz prawo publiczne i cywilne starają się odpowiedzieć na potrzebę przejrzystości i odpowiedzialności płynącą ze społeczeństwa (podział władzy, **niezależne organy nadzorcze**, obowiązek upubliczniania niektórych procedur, ograniczenia czasu trwania nominacji itp.)?¹⁰

9 Tamże.

10 Tamże.

WSPÓLNA DROGA PRZED NAMI

Patrzymy w przyszłość z nadzieją, że inicjatywa powołania Rzecznika Praw Osób Świeckich w Kościele przyniesie ewangeliczne owoce. Zapraszamy do dialogu i wspólnej pracy nad jej realizacją.

Przyjdź, Duchu Święty. Ty, który wzbudzasz nowe języki i wkładasz na nasze usta słowa życia, zachowaj nas, abyśmy nie stawali się Kościołem-muzeum, pięknym, lecz niemym, z tak wielką przeszłością i tak małą przyszłością. Przyjdź między nas, abyśmy w doświadczeniu synodalnym nie dali się ogarnąć rozczarowaniu, nie osłabili prorocstwa, nie sprowadzili wszystkiego do jałowych dyskusji. Przyjdź, Święty Duchu miłości, otwórz nasze serca na słuchanie. Przyjdź, Duchu świętości, odnów święty wierny lud Boży. Przyjdź, Duchu Stworzycielu, i odnów oblicze ziemi. Amen¹¹.

11 Z przemówienia papieża Franciszka podczas inauguracji XVI Zwyczajnego Zgromadzenia Ogólnego Synodu Biskupów na temat: „Ku Kościołowi synodalnemu – komunია, uczestnictwo, misja”, 9.10.2021.

Kongres
Katoliczek
i Katolików

Kongres Katoliczek i Katolików
ul. Szczęsna 26, 02-454 Warszawa
biuro@kongreskk.pl
www.kongreskk.pl